

Què és el que et desitjo, dolça Romania. A propòsit d'una traducció inèdita d'Eminescu*

Adriana Pintori Olivotto

Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Traducció i d'Interpretació
08193 Bellaterra (Cerdanyola del Vallès)
adriana.pintori@uab.cat

Joan Fontana i Tous

Universitat de Barcelona. Facultat de Filologia i Comunicació
08007 Barcelona
joan_fontana@ub.edu
ORCID: 0000-0002-9577-6201

Resum

Aquest treball pretén donar a conèixer un manuscrit inèdit de Josep Matas Perpiñá (1899-1972): ens referim a la traducció catalana de la poesia de Mihai Eminescu (1850-1889) *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* ['Què és el que et desitjo, dolça Romania'] (1867). Tot i que hi manquen els dos darrers versos de la quarta, i última, estrofa, cal considerar aquesta versió com un acte pioner de gran valor simbòlic en l'anostrament del màxim poeta romanès a la cultura catalana. L'article, en primer lloc, ofereix una breu semblança biogràfica tant del traductor, Josep Matas (apartat que culmina amb la reproducció de l'esmentat manuscrit inèdit), com del poeta Mihai Eminescu. A continuació, s'apunten alguns detalls sobre la publicació i el contingut de la poesia romanesa original. Clou l'article un apèndix que presenta tant la transcripció de l'original romanès d'Eminescu com de la traducció catalana de Matas, acompanyades de quatre versions complementàries d'altres traductors al castellà, llatí, anglès i italià.

Paraules clau: Mihai Eminescu; Josep Matas Perpiñá; traducció inèdita; *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie*; llengua romanesa; llengua catalana

Abstract. Què és el que et desitjo, dolça Romania. *About an unpublished translation of Eminescu's Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie*

The aim of this article is to present the edition of an unpublished manuscript by Josep Matas Perpiñá (1899-1972) containing a Catalan translation of Mihai Eminescu's poem (1850-

* El nostre reconeixement més sincer a la Carme, l'Àngels, la Mercè, la Conxita i el Joan, que van tenir la gentilesa de cedir el corpus traductològic de llur germà, Josep Matas Perpiñá, a la Dra. Pintori. Igualment, agraïm a Maria-Reina Bastardas la lectura atenta de l'article, així com els seus sempre valuosos consells.

1889) *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* ['What I wish you, sweet Romanian land'] (1867). Even though two verses are missing (the last two of the fourth stanza), this version must be considered a pioneering landmark in the process of introducing the greatest Romanian poet into Catalan culture. Firstly, the article provides a short biographical note on the translator, Josep Matas Perpiñá (section that culminates with the reproduction of the aforementioned manuscript), as well as on Mihai Eminescu. Then, some details are given on the publication and contents of the original Romanian poem. Finally, the reader will find an appendix with the text of Eminescu's original poem and the transcript of Matas' Catalan version, accompanied by four complementary translations into Spanish, Latin, English and Italian by other translators.

Keywords: Mihai Eminescu; Josep Matas Perpiñá; unpublished translation; *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie*; Romanian language; Catalan Language

Sumari

1. Justificació	4. <i>Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie</i> ['Què és el que et desitjo, dolça Romania']
2. Josep Matas Perpiñá (1899-1972). Breu semblança biogràfica	Referències bibliogràfiques
3. Mihai Eminescu (1850-1889). Breu semblança biogràfica	Apèndix

1. Justificació

En el marc de la Facultat de Traducció i d'Interpretació de la Universitat Autònoma de Barcelona, el 27 d'octubre de 2016 la doctoranda Cornelia Camelia Dinică va llegir la tesi intitulada «Las marcas de coloquialidad en la traducción novelística del español peninsular actual al rumano: fraseología y léxico»,¹ dirigida pel Dr. Miquel Edo Julià. Formaven part del tribunal Adriana Pintori (presidenta; Universitat Autònoma de Barcelona), Joan Fontana (secretari; Universitat de Barcelona) i Oana-Dana Balaș (vocal; Universitat de Bucarest). Més enllà de la part purament acadèmica, l'acte va incentivar un profitós intercanvi cultural. Entre els diversos temes tractats, cal destacar l'anunci de la Dra. Pintori en relació amb unes traduccions inèdites (de mitjan segle xx) del gran poeta romanès Mihai Eminescu, material del qual ella disposava, ja que eren obra de Josep Matas Perpiñá, oncle del seu marit.

Al cap d'unes quantes setmanes, i encara amb la mel als llavis de l'anunciada troballa traductològica, la Dra. Pintori va convidar el Dr. Fontana per posar en solfa el patracol de traduccions eminesquianes. El recompte total va mostrar noranta-vuit poemes traslladats al castellà i quatre al català.² Pel que fa a la nostra

1. La tesi és accessible en línia a l'enllaç següent: <<https://www.tesisenred.net/handle/10803/399238>>.

2. Es tracta, en concret, de *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* ['Què és el que et desitjo, dolça Romania'], *La mijloc de codru des* ['Al bell mig del bosc espès'], *La steaua* ['Fins a l'estel'] i

llengua, la descoberta de la Dra. Pintori pren més relleu perquè ens descobreix que Eminescu, inèdit encara avui en dia en català, ja es troba traduït, si bé esparçament, en una versió, pel cap baix, de mig segle enrere.

En aquest article, a part d'oferir una breu semblança biogràfica del traductor, Josep Matas Perpiñá, així com del poeta romanès Mihai Eminescu, autor no necessàriament conegut pel públic català, presentem la reproducció del manuscrit inèdit que conté la traducció de la poesia *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* ['Què és el que et desitjo, dolça Romania'].³ Completem la contribució uns apunts sobre aquesta poesia d'Eminescu i un apèndix amb la transcripció de l'original romanès, del manuscrit de Josep Matas i quatre traduccions més (al llatí, a l'anglès, al castellà i a l'italià).

2. Josep Matas Perpiñá (1899-1972). Breu semblança biogràfica

Josep Matas Perpiñá va néixer a Barcelona l'any 1899, segon fill de Lluís i Mercedes, en una família de vuit germans. Pel que fa als seus estudis,⁴ després d'obtenir el títol de *Bachiller por el Instituto General y Técnico* (30 de juny de 1916), es va matricular a la Facultat de Dret (15 de maig de 1917) amb la qualificació de *sobresaliente*. El 25 de maig de 1922 va obtenir el grau de *Licenciatura* gràcies a dos treballs: un sobre el *Fuero Juzgo* i un altre a l'entorn de *La Responsabilidad Civil*. Des d'aleshores, i fins a la seva jubilació, va treballar com a advocat del Consell d'Administració del *Metro Transversal de Barcelona*, que, posteriorment, es va fusionar amb la *Compañía del Gran Metro de Barcelona* i van constituir així una nova societat privada municipalitzada. Josep Matas va morir solter el 22 de juliol de 1972 i va ser enterrat al cementiri de Montjuïc.

Estudiós apassionat de la literatura nostrada i estrangera, va dedicar el seu temps lliure a la lectura, l'estudi i la traducció de grans clàssics, com, per exemple, Shakespeare, del qual va versionar alguns poemes. La descoberta de les obres d'Eminescu es produeix a la dècada de 1920, moment en què encarrega a Bucarest diversos volums, entre els quals el famós *Dicționar universal al limbii române* ['Diccionari universal de la llengua romanesa'], publicat el 1896 pel lingüista Lazăr Șăineanu (1859-1934), i reeditat manta vegada; en efecte, la passió per Eminescu⁵ esdevindrà tan vehement que el nostre traductor sentirà la necessitat d'aprendre romanès per accedir sense mitjancers al pensament del poeta de Botoșani. Josep Matas no només assolirà aquest objectiu, de manera totalment autodidàctica, sinó que, posteriorment, es dedicarà a traduir les composicions

Lacul ['El llac'], poesia de la qual només va traduir la primera estrofa. A aquestes versions catalanes caldria afegir la d'una poesia d'Aron Cotruș (1891-1961), que aquest poeta romanès havia publicat a la revista *Lamura* (7-8, any 1924) amb el títol *O, plecările...* ['Oh, les partides'].

3. De les quatre poesies traslladades al català per Josep Matas, aquesta és, cronològicament, la primera que escrigué Eminescu; si a això afegim el valor simbòlic, el lector entindrà per què ens hi hem decantat.
4. Agraïm a la Secretaria de la Universitat de Barcelona que ens hagi proporcionat les dades següents.
5. Per a un primer tast de la poesia eminesquiana, en recomanem l'edició bilingüe romanès-castellà a càrrec de Dana Mihaela Giurcă i José Manuel Lucía Megías (vegeu Eminescu 2004).

eminesquianes del romanès al castellà (noranta-vuit poesies) i, ocasionalment, al català (quatre poesies).⁶ En l'esmentat corpus traductològic figuren quatre precisions cronològiques que corresponen a traduccions al castellà: *Deja olvidado a tu mundo (Lasă-ți lumea ta uitată)*, datada l'1 de febrer de 1948; *En la misma callejuela (Pe aceeași ulicioară)*, octubre de 1948; *Venus y Madona (Venere și Madonă)*, 18 d'octubre de 1948; i *Tan tierna (Atât de fragedă)*, 19 de març de 1949. Segons aquestes referències, no seria forassenyat considerar els anys entorn de 1950 com els més fructífers pel que fa a la tasca traductològica del nostre autor.

Figura 1. Anvers i revers del full (21,5 cm. x 14 cm.) que conté la traducció, inèdita, a càrrec de Josep Matas, de les quatre estrofes (exceptuant-ne els dos darrers versos) de la poesia de Mihai Eminescu intitulada *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie*

Què és el que et desitjo, dolça Romania?
 Què és el que et desitjo, dolça Romania,
 pàtria de glòria, pàtria d'enyor?
 Visca en els braços, púixança en les armes,
 gran, com ton passat, l'esdevenidor.
 Bulli et vi en les copes, escumi la cratera,
 si això pot gallardar els teus fills nodis,
 car el pensat acosta si passa l'orada
 dolça Romania, això jo et desig.
 Somni de rosenja negra com la Tomba;
 Té espasa de sang hostil flamejant;
 i assotba la destra, amb el vent blategui
 ton somni de glòria altiu triomfant.
 A tot el món dignin tricolrat banderes,
 dignin qui és el gran poble romanès
 gran, s'agrada, encen sa càndida flama
 dolça Romania, això per tu auhèl.
 d'àngel de l'amor, l'àngel de la pau
 l'altar de Vestra secret somrient,
 que a Haus, el ferenç, el deixi eixorbat
 mentre el món adlarat i vola, rabent.
 Que ell fini a ta sina, verge eucar, davall
 quosti uba gaubanca còrr de para dis.
 Tu ostreny tot en els braços, tu altars en lair-li:
 dolça Romania, això jo et desig.

Què és el que et desitjo, dolça Romania,
 jorencana espasa, nise, nostre amor.
 Que talment estele o aviones del dia
 risquin els teus fills sempre en germanos.
 Perpetual viure, glòria, alegria,
 púixança en les armes, ànim romanès,
 gran, com ton passat, l'esdevenidor.
 Bulli et vi en les copes, escumi la cratera,
 si això pot gallardar els teus fills nodis,
 car el pensat acosta si passa l'orada
 dolça Romania, això jo et desig.
 Somni de rosenja negra com la Tomba;
 Té espasa de sang hostil flamejant;
 i assotba la destra, amb el vent blategui
 ton somni de glòria altiu triomfant.
 A tot el món dignin tricolrat banderes,
 dignin qui és el gran poble romanès
 gran, s'agrada, encen sa càndida flama
 dolça Romania, això per tu auhèl.
 d'àngel de l'amor, l'àngel de la pau
 l'altar de Vestra secret somrient,
 que a Haus, el ferenç, el deixi eixorbat
 mentre el món adlarat i vola, rabent.
 Que ell fini a ta sina, verge eucar, davall
 quosti uba gaubanca còrr de para dis.
 Tu ostreny tot en els braços, tu altars en lair-li:
 dolça Romania, això jo et desig.

Finalment, ens agradaria subratllar que la versió catalana de Matas demostra un bon coneixement de la llengua romanesa, així com una afuada sensibilitat poètica. Com és lògic, el català del traductor presenta algunes, no pas gaires, vacil·lacions ortogràfiques (l'ús de la dièresi, per exemple), pròpies de mitjans del segle passat, època en què estem temptats d'ubicar el manuscrit inèdit.

6. Vegeu la nota 2.

3. Mihai Eminescu (1850-1889). Breu semblança biogràfica⁷

Mihail Eminovici, més conegut com a Mihai Eminescu,⁸ va néixer a Ipotești, Botoșani, localitat romanesa de Moldàvia, el 15 de gener de 1850.⁹ Va ser el setè dels onze fills de Gheorghe Eminovici, originari de Călinești (vila que, en aquella època, formava part de l'imperi austrohongarès), i Raluca Iurăscu, filla d'una família aristocràtica moldava. Malgrat la bona educació rebuda tant a Cernăuți (1858-1863) com a Blaj (1866), no va finalitzar els estudis de batxillerat, ja que es mostrava més interessat a estudiar per amor a la cultura que no pas a adquirir diplomes. A més, l'esmentada època coincideix amb les visites a Cernăuți de la companyia teatral ambulat Tardini-Vlădicescu, amb la qual un encisat Eminescu adolescent va fugir durant uns mesos (el 1864, del maig al setembre; el 1865, del març a principis de tardor), aprofitant així l'avinentesa de viatjar per diversos indrets de Romania.

Per copsar la importància de la poesia objecte d'estudi, ultra el periple amb la companyia Tardini-Vlădicescu, cal destacar el fet que l'any 1867 reprengué els seus viatges per tot el país, en aquesta ocasió, en solitari, si bé acompanyat per la seva inseparable maleta farcida de llibres,¹⁰ i exercint tota mena de feines (tant de camàlic al port de Giurgiu com de mosso d'estable en un hotel, per posar-ne dos exemples). A despit de dur un estil de vida desordenat que, de ben segur, no va ajudar gens ni mica el seu ja inestable estat de salut, Eminescu va eixamplar encara més el coneixement i l'estima al propi país.

D'altra banda, del 1869 al 1874 va assistir, com a oient, a diversos cursos de les universitats de Viena (1869-1872) i Berlín (1872-1874). La instrucció que hi va adquirir li va permetre convertir-se, amb menys de vint-i-cinc anys, en el primer traductor de Kant al romanès,¹¹ per no parlar de l'aprofundiment assolit en l'estudi dels clàssics grecs i llatins, de la filosofia alemanya i de la cultura índia.

Quan va tornar a Berlín, va treballar, entre d'altres oficis, com a professor, director de la biblioteca de Iași o inspector escolar; probablement, el 20 de octubre de 1877 entrà en la redacció del diari bucarestia *Timpul* ['el Temps'], on esdevindrà una figura de referència entre els periodistes romanesos, per mor de les observacions polítiques que traspuen els seus articles. Tanmateix, la ingent quantitat de feina realitzada el durà al caire del marasme.

Entre d'altres activitats, en destacarem una de caire polític que evidencia el sentiment patriòtic d'Eminescu: el 1882 va participar en la creació de la *Societatea Carpații*, partit que militava a favor de la reunificació de Transsilvània amb

7. De ben segur, alguns lectors d'aquesta pinzellada biogràfica trobaran a faltar episodis o noms com ara el de Veronica Micle (1850-1889). En el nostre descàrrec, apuntarem que hem maldat de destacar els aspectes biogràfics que poguessin ajudar a entendre la poesia analitzada, de caire patriòtic, no pas amorós (al·ludim, ben entès, a l'amor humà). Als interessats en la vida i miracles d'Eminescu, els recomanem la biografia novel·lada que en redactà Călinescu (1973).

8. Vegeu la nota 22.

9. Si bé aquesta és la data que s'ha pres com a canònica, cal apuntar que hi podria haver un cert desfasament entre la data real de naixement i la d'inscripció al registre.

10. Entre els quals, del poeta alemany Friedrich von Schiller, de qui va traduir algunes composicions.

11. En concret, va traduir bona part de la *Crítica de la raó pura* (*Critica rațiunii pure*).

Romania i proposava als estudiants de nacionalitat romanesa d'aquesta regió que s'impliquessin en la tasca de formació d'una opinió pública favorable a una «Gran Dàcia».¹²

Dissortadament, el 1883, degut a la feina excessiva i a una vida desendregada, aparegueren els primers símptomes d'una malaltia de caràcter depressiu que s'agreujaran fins a desembocar en un final tràgic. El diagnòstic de «mania aguda» en motivarà l'internament, el 28 de juny de 1883,¹³ al sanatori del doctor Șuțu a Bucarest, on la matinada del 15 de juny de 1889, després que les crisis violentes que el sacsejaven esdevinguessin com més va més freqüents, el poeta es va morir.¹⁴ Sota un lleu plugim, el dissabte 17 de juny va ser enterrat al cementiri Bellu, entre un til·ler i un avet, arbres icònics en la poesia d'Eminescu (vegeu el setè vers de la poesia següent) i en el folklore romanès, respectivament.

Per cloure aquesta breu semblança biogràfica, i deixar ben palesa la importància d'Eminescu en l'ideari cultural romanès, no ens reca gens recórrer a una selecció de la preciosa oda que Marin Sorescu (1936-1996)¹⁵ dedica al nostre autor, intitulada *Trebuieaiu să poarte un nume* ['Havien de dur un nom'], de la qual espigolem els versos següents (Sorescu 1979: 60-64):

Eminescu n-a existat.

A existat numai o țară frumoasă

La o margine de mare

Unde valurile fac noduri albe.

(...)

Au mai existat și niște codri adânci

Și un tânăr care vorbea cu ei,

(...)

Au mai existat și niște tei,

(...)

12. El grup adherit a aquesta societat va ser titllat d'extremista pels serveis secrets austríacs. En realitat, hi havia hagut fets similars a Itàlia, el 1820, amb la societat secreta *La Carboneria*, quan alguns *Federats* com Federico Confalonieri o Silvio Pellico van ser arrestats i tancats a la presó de Spilberk (avui, Brno).
13. Resulta ben curiós constatar que l'internament del poeta, talment com la caiguda d'un superheroi després d'haver assolit el cim, es produeix només dos mesos després de publicar el seu poema cabdal, *Luceafărul* ['l'Estel'], composició que va originar l'eloqüent antonomàsia d'Eminescu: «Luceafărul poeziei românești» ['l'Estel de la poesia romanesa'].
14. La malaltia i la mort del poeta han representat tothora, i ho segueixen fent, un misteri farcit d'hipòtesis i polèmiques. A dreta llei, durant molt de temps, es va creure que la família del poeta estava «maleïda» per una malaltia mental hereditària que ja havia conduït al suïcidi dos germans d'Eminescu abans de manifestar-s'hi el brot de malaltia neurològica que li fou diagnosticat com a «mania aguda», i que, probablement, es desencadenà a conseqüència de la sífilis que patia. Per a més detalls, vegeu Nica (1972) o Georgescu (2012).
15. Un dels poetes romanesos més traduïts a d'altres llengües, definit per Francesc Parcerisas, en el pròleg de la premiada traducció catalana de Corina Oproae i Xavier Montoliu, com a «un escriptor amb una habilitat molt personal al qual el lector arriba amb facilitat, sense gaires entrebancs, però en la lectura del qual queda empantanegat per la força inesperada del sentit que se'ns ofereix i que se'ns amaga» (Sorescu 2016: 17).

Și niște păsări ori niște nouri
 (...)

 Și pentru că toate acestea
 Trebuiau să poarte un nume,
 Un singur nume,
 Li s-a spus
 Eminescu.¹⁶

4. *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* [‘Què és el que et desitjo, dolça Romania’]

En el famós article *Direcția nouă în poezia și proza română* [‘La nova direcció en la poesia i la prosa romanesa’] (1872), el prestigiós crític literari Titu Maiorescu (1840-1917) introdueix a contracor, dins del cànon poètic romanès, el nom d’Eminescu a continuació del venerable Vasile Alecsandri (1821-1890).¹⁷ Maiorescu (1966: 90) considera que Eminescu encara està una mica verd, per bé que hi intueix un veritable poeta.¹⁸

En aquest sentit, *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* pertany a aquest primer període de creació literària, el de tempteig i error, a què Maiorescu al·ludia. La poesia, de la qual no existeix cap manuscrit, es publicà per primera vegada en el número III, 14, corresponent al període del 2 al 14 d’abril de 1967, de la revista *Familia* [‘la Família’].¹⁹ Per entendre el carés d’aquesta publicació, i l’escaiença de la poesia eminesquiàna, apuntarem que, a la portada de l’esmentat número,²⁰ hi apareixia la imatge i la biografia del diputat Sigismundu Borlea (1827-1883),²¹ en qualitat de conspicu defensor de «la nostra santa causa nacional»; a l’interior de la revista, per exemple, hi trobem escrits d’aire més desenfadat, com ara el de

16. N’oferim la traducció de Tăutu (Eminescu 1979: 61-65): «Eminescu no existió. [/] Hubo sólo un país hermoso [/] Al margen del mar [/] Donde las olas hacen nudos blancos (...) Hubo también unos oquedales profundos [/] Y un joven que les hablaba (...) Hubo también unos tilos (...) Y unas aves y unas nubes (...) Y puesto que todo esto [/] tenía que llevar un nombre [/] [Un único nombre] Se lo llamó [/] Eminescu».

17. L’any 1888, Alecsandri, al crepuscle de la seva vida, publicà la significativa poesia *Unor critici* [‘A uns crítics’], en què reconeixia el talent d’Eminescu i, no sense recança, s’hi inclinava.

18. L’article de 1872 s’ha d’acompanyar, necessàriament, d’un altre escrit complementari de Maiorescu, *Eminescu și poeziile lui* [‘Eminescu i les seves poesies’], redactat el 1889, any de mort del poeta. Heus-ne aquí un fragment: «Pe cât se poate omeneste prevedea, literatura poetică română va începe secolul al 20-lea sub auspiciile geniului lui, și forma limbei naționale, care și-a găsit în poetul Eminescu cea mai frumoasă înfăptuire până astăzi, va fi punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a vestmîntului cugetării românești» (Maiorescu 1966: 475) [‘Pel que humanament es pot preveure, la literatura poètica romanesa encetarà el segle vint sota els auspicis del seu geni, i la forma de la llengua nacional, que, fins ara, ha trobat la seva millor realització en el poeta Eminescu, serà el punt de partença per a qualsevol desenvolupament futur de l’hàbit del pensament romanès’].

19. Podeu consultar una versió digitalitzada de l’esmentada revista, que havia començat la seva edició el 1865 a Pest (ciutat hongaresa pertanyent a l’Imperi dels Habsburg), a l’enllaç següent: <<https://tipariturromanesti.wordpress.com/2014/02/25/mihai-eminescu-ce-ti-doresc-eu-tie-dulce-romanie-din-revista-familia-pesta-2-aprilie-1867/>>.

20. Per a una descripció detallada del número en qüestió, vegeu Eminescu (1939: 255-256).

21. Reconeixem el nostre astorament en comprovar que, si bé a la revista consta com a data de naixement l’any 1828, d’altres fonts consultades coincideixen a citar el 1827.

la processó del Papa Pius IX o el de l'arribada en carrossa de l'emperadriu Eugènia, amb un gran pom de violetes, la seva flor preferida. Ara bé, en consonància amb la citada portada, voldríem remarcar unes línies d'agraïment al nacionalista italià Giuseppe Garibaldi de part de la joventut romanesa que estudiava a Torí, i que felicitava el general italià per la seva aferrissada lluita en pro de la independència; els joves romanesos, orgullosos llatins descendents de Roma, auguraven que, ben aviat, la ciutat eterna pogués esdevenir la capital de la nova nació.

És, doncs, en aquest ambient marcadament «nacionalista», tant a Romania (pensem en la portada de la revista, dedicada a Sigismundu Borlea) com a la resta d'Europa (no oblidem l'escrit que els alumnes romanesos de Torí adrecen a Garibaldi, alliberador d'Itàlia), que la revista *Familia* decideix incloure la poesia d'un jove de disset anys²² no en va intitulada *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* ['Què és el que et desitjo, dolça Romania'], en un clar ressò dels esdeveniments històrics contemporanis.²³ De fet, convé recordar que aquesta poesia es considera l'única composició estrictament patriòtica²⁴ del corpus poètic d'Eminescu. Si bé és cert que l'amor patriòtic trufa moltes d'altres poesies, com ara la famosa *Scrisoarea a III-a* ['La tercera carta'], en cap, però, no n'esdevé el motiu principal. En la present composició, el poeta, més enllà de l'amor per la pàtria, palesa el desig d'assegurar-se que el seu país es troba sa i estalvi; no endebades, la divisa de la poesia coincideix amb el vers de valor gnòmic que clou cadascuna de les quatre estrofes: *Dulce Românie, asta țî-o doresc* ['Dolça Romania, això jo et desig' / 'Dolça Romania, això per tu anhel'].

A grans trets, la poesia se'ns presenta en quatre estrofes de vuit versos, escrites en peus trocaics de dos temps (metre d'herència grecollatina) amb rima A – B

22. Aclarim que aquest no va ser pas el primer cop que el nostre poeta publicava una poesia a *Familia*. A principis de l'any 1866, la redacció de la revista va rebre una carta d'un tal Mihail Eminovici, estudiant de l'Escola Superior de Cernăuți, acompanyada d'algunes poesies que el remitent, aficionat a escriure versos, desitjava veure publicades. El talent del jove de setze anys va sorprendre el redactor i editor de la revista, Iosif Vulcan (1841-1907), que, en el número 6 (del 25 de febrer al 9 de març de 1866), va publicar una de les composicions enviades: *De-aș avea* ['Si tingués']. Al mateix temps, Vulcan redactà una nota de presentació per als lectors en què encoratjava l'autor a continuar enviant les seves creacions. El jove Mihail, malgrat la satisfacció d'haver pogut publicar una poesia a la revista, hi detectà un error: la firma que hi apareixia no era «Eminovici», sinó «Eminescu». L'editor argumentà que el cognom «Eminovici» posseïa una desinència eslava que l'allunyava de la sonoritat romanesa, motiu pel qual va preferir adaptar-lo i transformar-lo. Vet aquí com el nom «Eminescu» esdevindrà, des d'aquell moment, una referència ineludible en els annals de la literatura.
23. En èpoques més recents, esdevé ben significatiu que *Federația asociațiilor de români din Europa* (FADERE) ['la Federació de les associacions romaneses d'Europa'], el 15 de gener de l'any 2015, i per celebrar l'efemèride del 165è aniversari del naixement del poeta, publicà un vídeo (<<https://www.unitchimbam.ro/copii-din-diaspora-recita-ce-ti-doresc-eu-tie-dulce-romanie/>>) protagonitzat per nens menors de deu anys que, des de Chicago, Madrid, Verona, Londres, Viena, Brussel·les, Chișinău, Nuremberg, Montreal i Nova York, recitaven de cor, entusiàsticament i gràciosa, els versos de *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie*.
24. No endebades, Eminescu s'ha posat en relació amb un poeta ben nostrat, Verdaguer, precisament perquè «Como últimos románticos, los dos refuerzan las tradiciones nacionales con aliento épico y las impregnan de profundo lirismo» (Ionescu 1996: 20).

– A – B – C – D – C – D. De les cinc traduccions proposades, la llatina, que respecta el metre clàssic, i la italiana són sense rima, mentre que la castellana i l'anglesa la segueixen escrupolosament, circumstància que, en certs casos, constreny la traducció a certes giragonses, potser excessives, que perjudiquen la fidelitat a l'original eminesquià (vegeu, per exemple, en castellà, l'últim vers de la primera estrofa: *¡Viva tu mañana si se va tu ayer!*). Pel que fa a la versió de Matas, si bé no se sotmet a la cotilla de la rima, en ocasions n'aprofita l'evidència, com ara: *flamejant – triomfant, somrient – rabent o Romania – dia*.

Temàticament, l'anhel d'elevació de Romania manifestada a la primera estrofa es realitza progressivament a còpia de recórrer a la 3a persona del subjuntiu abreujat, és a dir, eliminant-ne la partícula *să*, amb l'absència de la qual aquest esdevé un pseudoimperatiu: *fiarbă* ['bullí'], *spună* ['diguí'], *trăiască* ['visqui'], etcètera. D'altra banda, cal destacar el penúltim vers de la primera estrofa, *Căci rămâne stânca, deși moare valul* ['Car roman la roca, malgrat mori l'ona'],²⁵ pel seu valor simbòlic; el vers, en efecte, recorda el refrany romanès *Apa trece, pietrele rămân* ['L'aigua passa, les pedres romanen'] (vegeu, per exemple, Cuceu 2008: 37, núm. 153), i insisteix en el braó de Romania (*pietrele*) que, a despit de les vicissituds (*apa*), romandrà sempre ferma.

D'altra banda, no voldríem passar per alt el fet rellevant que Eminescu, en aquesta abranda poesia dedicada a Romania, esmenti (al final del segon vers) el sentiment més característic del poble romanès; ens referim al *dor*,²⁶ un mot polèdric que els nostres traductors han afrontat diversament: mentre que Matas opta per *enyor* i Levițchi per *bold aspiration* ['aspiració valenta'],²⁷ Ortiz es decanta per *amor* (molt en sintonia amb l'amor patriòtic que amara la poesia) i Georgiadi, que no es veu amb cor de prendre partit, prefereix deixar-hi el *dor* original.²⁸ Finalment, Lăzărescu, constret per les exigències mètriques de la seva versió llatina, canvia tot el vers, bo i desitjant una pàtria que llueixi de bell nou.

A tall de conclusió, en aquest estudi hem maldat per oferir al públic de casa nostra una breu semblança biogràfica del màxim poeta romanès, Mihai Eminescu, bo i prenent com a excusa la descoberta d'una versió inèdita en català, datada als anys 50 del segle passat, de la poesia *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie*, a càrrec

25. En aquest cas, hem optat per una traducció nostra, més literal que no pas la de Matas: *Car el penyal resta si passa l'onada*.
26. Vet aquí un mot que, manta vegada, s'ha considerat intraduïble en d'altres llengües. En aquest sentit, i a títol il·lustratiu, oferim «una possible rastellera d'equivalents catalans, segons el context, del *dor* romanès: 1. enyor, enyorança, enyorament; 2. nostàlgia, melangia, malenconia; 3. marriment, tristesa, tristor; 4. desig, anhel; 5. afany, deler, delera, frisança, ànsia, pruija; 6. neguit; 7. recança; 8. entrenyor; 9. amor; 10. mal, dolor» (Cioran 2017: 240). Per a més detalls, vegeu l'article «El *dor* romanès: entre l'enyor i el desig» (Fontana 2020).
27. Enyor i desig, o aspiració, són les dues cares principals del *dor*, com afirma Fontana (2015: 44): «a semejanza del dios Jano, el *dor* rumano se nos muestra bifronte, con su doble mirada dirigida hacia el pasado (añoranza), pero también hacia el futuro (deseo)».
28. Georgiadi (Eminescu 1989: 318-319) justifica la seva tria amb una llarguíssima, i no per això poc interessant, nota, de la qual extraiem l'inici: «*Dor* sería la *añoranza* española, significando la aflicción causada por la ausencia de algo indeterminado; la nostalgia o la soledad interior, pero, al mismo tiempo, algo más. O sería, a lo mejor, la *saudade* de los portugueses».

de Josep Matas, de qui també oferim un breu apunt biogràfic. Seria el nostre desig que l'excelsionalitat de la troballa no passés inadvertida i que la present traducció de Matas esdevingués el llindar d'entrada de *Luceafărul poeziei românești* ['L'Estel de la poesia romanesa'; antonomàsia d'Eminescu] a la nostra llengua.

Referències bibliogràfiques

- CĂLINESCU, George (1973). *Viața lui Mihai Eminescu*. Bucarest: Eminescu.
- CIORAN, Emil (2017). *El crepuscle dels pensaments*. Trad. de Joan Fontana, Virgil Ani, Gemma Cervera, Teresa Suñol, Federico Ferreres. Barcelona: Viena Edicions.
- CUCEU, Ion (2008). *Dicționarul proverbelor românești*. Bucarest - Chișinău: Litera.
- EMINESCU, Mihai (1939). *Opere I (ediție critică îngrijită de Perpessicius)*. Bucarest: Fundația pentru Literatură și Artă «Regele Carol II».
- (1950). *Poesie*. Trad. de Ramiro Ortiz. Florència: G. C. Sansoni.
- (1980). *Poezii / Carmina (ediție bilingvă româno-latină)*. Trad. de Traian Lăzărescu. Bucarest: Minerva.
- (1989). *Poesías*. Trad. de Valeriu Georgiadi. Bucarest: Minerva.
- (1999). *Poezii / Poems (ediție bilingvă)*. Trad. de Leon Levițchi i Andrei Bantaș. Bucarest: Teora.
- (2004). *Poesías*. Trad. de Dana Mihaela Giurcă i José Manuel Lucía Megías. Madrid: Cátedra.
- FONTANA, Joan (2020). «El dor romanès: entre l'enyor i el desig». *Estudis Romànics*, 42 (en premsa).
- (2015). «A falta de fresas, buenas son hojas. Bocados de dor en el refranero rumano». *Paremia*, 24, p. 43-52. Accessible en línia: <https://cvc.cervantes.es/lengua/paremia/pdf/024/004_fontana.pdf>.
- GEORGESCU, Nicolae (2012). *Boala și moartea lui Eminescu*. Bucarest: Babel.
- IONESCU, Andrei (1996). «Relació entre Verdager i Eminescu». A: AYMAR, Jaume. *Mos-sèn Cinto, mar enllà: en el 150è aniversari del naixement de Mn. Jacint Verdager*. Badalona: Museu Ramon Pané, p. 20-22.
- LOMBARD, Alf (1974). *La langue roumaine. Une présentation*. París: Editions C. Klincksieck.
- MAIORESCU, Titu (1966). *Critice*. Bucarest: Editura pentru literatură.
- NICA, Ioan (1972). *Eminescu: structura somato-psihică*. Bucarest: Eminescu.
- SORESCU, Marin (1979). *Tinerețea lui don quijote / La juventud de don quijote*. Trad. de Lolita Tăutu. Bucarest: Eminescu.
- (2016). *Per entre els dies: antologia poètica*. Trad. de Corina Oproae i Xavier Montoliu. Palma: Lleonard Muntaner.

Apèndix

En aquest apartat final, oferim l'original romanès d'Eminescu,²⁹ transcrivim el manuscrit inèdit de Matas i complementem ambdues versions amb traduccions en

29. Presentem el text en versió normalitzada. Tinguem en compte, per exemple, que a l'original del poema apareixia «Romanía» en lloc de «România»; no endebades, eren els anys en què estudiosos com Titu Maiorescu maldaven per resoldre el problema de l'ortografia romanesa, tot substituint l'alfabet ciríl·lic pel llatí. Aquest procés va originar alguna dificultat ben sonada, i és que,

italià (1950), llatí (1980), castellà (1989) i anglès (1999), que presentem en ordre cronològic.

CE-ȚI DORESC EU ȚIE,
DULCE ROMÂNIE,

Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie,
Țara mea de glorie, țara mea de dor?
Brațele nervoase, arma de țarie,
La trecutu-ți mare, mare viitor!
Fiarbă vinu-n cupe, spumege pocalul,
Dacă fiii-ți mândri aste le nutresc;
Căci rămâne stânca, deși moare valul,
Dulce Românie, asta ți-o doresc.

Vis de răzbunare negru ca mormântul
Spada ta de sânge dușman fumegând,
Și deasupra idrei fluture cu vântul
Visul tău de glorie falnic triumfând,
Spună lumii large steaguri tricolore,
Spună ce-i poporul mare, românesc,
Când s-aprinde sacru candida-i vâlvoare,
Dulce Românie, asta ți-o doresc.

Îngerul iubirii, îngerul de pace,
Pe altarul Vestei tainic surâzând,
Ce pe Marte-n glorie să orbească-l face,
Când cu lampa-i zboară lumea luminând,
El pe sânu-ți vergin încă să coboare,
Guste fericirea raiului ceresc,
Tu îl strânge-n brațe, tu îi fă altare,
Dulce Românie, asta ți-o doresc.

QUÈ ÉS EL QUE ET DESITJO,
DOLÇA ROMANIA?

Què és el que et desitjo, dolça Romania,
pàtria de glòria, pàtria d'enyor?
Virior en els braços, puixança en les armes,
gran, com ton passat, l'esdevenidor.
Bulli el vi en les copes, escumi la cràtera,
si això pot gallards els teus fills nodrir;
car el penyal resta si passa l'onada
dolça Romania, això jo et desig.

Somni de revenja negra com la tomba;
ta espasa de sang hostil flamejant;
i assobre la hidra, amb el vent bategui
ton somni de gloria altiu triumfant.
A tot el món diguin tricolors banderes,
diguin qui és el gran poble romanès
quan, sagrada, encén sa cànvida flama
dolça Romania, això per tu anhel.

L'àngel de l'amor, l'àngel de la pau
l'altar de Vesta secret somrient,
que a Mars, el ferreny, el deixi eixorbat
mentre el món aclara i vola, rabent.
Que ell fins a ta sina, verge encar, davalli;
gusti una gaubança com de paradís;
tu estreny-lo en els braços, tu altars enlaira-li
dolça Romania, això jo et desig.

seguint un criteri etimològic, al característic fonema romanès, anomenat per Alf Lombard «i posterior» (vegeu Lombard 1974), corresponien fins a quatre grafemes diferents, «â», «ê», «î» i «û», segons la vocal present en l'ètim llatí (així doncs, ROMANUS > român, VENTUS > vânt, RIDERE > ride o ADUNCUS > adûnc). Aquest desori lingüístic, que obligava a posseir bons coneixements etimològics per escriure dignament, es va intentar esmenar el 1904 amb l'eliminació de les grafies «ê» i «û» (de manera que al citat fonema li corresponien «només» dues grafies: «â» i «î»). L'esmentada via arribà al seu final quan l'any 1953 el criteri fonètic va triomfar sobre l'etimològic i es va determinar que la «i posterior» s'escrigués amb una única grafia, concretament, la més acostada a la seva entitat fonètica: «î». Aquesta solució, doncs, obligava a escriure el nom del país («Romínia») o el gentilici («romín») amb una «î» que n'emascarava qui-sap-lo l'origen romà (no oblidem que Romania és l'únic país de la Romània que manté en el seu nom l'al·lusió a la ciutat eterna). Uns anys més tard, el 1965, es va acordar una solució de mínims: recuperar la grafia «â» en mots amb forta càrrega sentimental, com ara «România» o «român». I no fou fins al 1993 que s'aprovà l'actual normativa: la «i posterior» s'escriurà amb «î» quan es trobi a inici («înger») o a final de mot («coborî»), quan la precedeixi un prefix («preîngrij»), o bé a l'interior de paraules compostes en què iniciï el segon element («bineînteles»); en la resta de casos, el fonema es representarà mitjançant el grafema «â» («pâine»).

Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie,
 Tânără mireasă, mamă cu amor!
 Fiii tăi trăiască numai în frăție
 Ca a nopții stele, ca a zilei zori,
 Viața în vecie, gloriei, bucurie,
 Arme cu tărie, suflet românesc,
 Vis de vitejie, fală și mândrie,
 Dulce Românie, asta ți-o doresc!

Mihai EMINESCU

QUAI VOTI IO FO PER TE, O DOLCE
 RUMANIA?

Quai voti io fo per te, o dolce Rumania,
 o patria mia di gloria, o patria mia d'amor?
 che le braccia tue nervose tu armi di fortezza,
 che al passato tuo grande risponda l'avvenir.
 Che il vino brilli nelle coppe ed il boccacal
 spumeggi,
 poi che questi doni i figli tuoi ti fan,
 giacchè riman la rupe, anche se passa l'onda
 o dolce Rumania, questo io ti vo' impetrar.

Un sogno di vendetta nero quale un sepolcro
 sia la spada tua d'avverso sangue intrisa
 e, sopra l'idra di vendetta, al vento
 fluttui superbo il sogno tuo di gloria,
 ed al gran mondo dicano i tricolor vessilli,
 dicano ch'è un gran popolo il popolo
 rumeno,
 quando la sacra fiaccola dell'amor patrio
 squassa.
 O dolce Rumania, questo io ti vo' impetrar.

Quando poi l'angel d'amore, l'angelo di
 Pace
 che sull'altar di Vesta misticamente
 sorride,
 che fa impallidir sin Marte in tutta la sua
 gloria,
 che vola illuminando il mondo colla sua
 fiaccola,
 discende sul seno tuo di vergine divina;
 tu gusta allora la felicità incolpevole
 dell'Eden,

Què és el que et desitjo, dolça Romania,
 jovençana esposa, mare, nostre amor?
 Que talment estels o aurores del dia,
 visquin els teus fills sempre en germanor.
 Perpetual viure, glòria, alegria,
 puixança en les armes, ànim romanès,

Josep MATAS

QUID TIBI PERCUPIO, DULCIS
 ROMANIA

Quid tibi percupio, dulcis Romania, vates,
 Patria cara mea, in gloria claruit usque?
 Fortia percupio tibi brachia, fortia tela,
 Praeteritis magnis addant se magna futura!
 Ferveat in cyathis temetum, pocula spument,
 Si tua progenies animo fovet haec
 peramanter;
 Namque manet scopulus, quamquam
 fluctus moriuntur,
 Hoc tibi percupio, dulcis Romania, vates.

Ulciscendi animum nigrum similemque
 sepulcro
 Fumantemque tuum gladium hostis
 sanguine spurco
 Atque super hydram semper ventis agitetur
 Magnifice clarae tua gloriae imago
 triumphans,
 Toto orbi terrae dicant tricoloria signa,
 Dicant quid valeat Valachorum natio magna,
 Candidus huic sancte quotiens accenditur
 ignis,
 Hoc tibi percupio, dulcis Romania, vates.

Angelus amoris, pacis placidae angelus
 ille.
 Mystica subridens in Vestae altaribus
 altis,
 Quae clarum Martem facit occaecare
 subinde,
 Cum volat alta orbem terrarum lampade
 lustrans,
 Ille in virgineum gremium descendat
 amanter,
 Delicias gustet caelestis tunc paradisi,

tu stringilo fra le braccia, tu ergigli un
altare.

O dolce Rumania, questo io ti vo'
impetrar.

Quai voti io fo per te, o dolce Rumania?
o sposa giovinetta, o madre amorosa?
Che i tuoi figli vivan sempre d'accordo
come le stelle della notte, come i raggi
dell'aurora,
e poi eterna vita, gloria, e giorni lieti,
armi di buona tempra, animo rumeno,
sogni d'eroismo, splendore, potenza,
dolce Rumania, questo io ti vo' impetrar.

Ramiro ORTIZ (Eminescu 1950: 8-9)

YO A TI BRINDO, DULCE RUMANÍA...

Yo a ti brindo, dulce Rumanía,
Mi país de glorias, mi país de dor,
¡Brazos nerviosos, palmas, valentía
Y a tu gran pasado, porvenir mayor!
Vino en copas hierva y viva tu dueño,
El pueblo rumano fama de tu ser.
Dulce Rumanía, tierras de ensueño,
¡Viva tu mañana si se va tu ayer!

Negro como tumba, sueño de venganza,
Sable sangriento, terror del rival,
Tu bandera libre, alta esperanza,
Sueño glorioso, sueño triunfal.
Hable todo el mundo de tus tricolores,
Gran país rumano y de tu valor.
Dulce Rumanía, pueblo de grandores,
¡Cándido se encienda, sacro de tu ardor!

Tu hunc recipe in gremium, tu aras huic
exstrue grata,
Hoc tibi percupio, dulcis Romania, vates.

Quid tibi percupio, dulcis Romania, vates,
O iuvenis nupta, o mater plenissima amoris!
Progenies tua iam fraterne vivat in aevum
Aeternam vitam, fortunam laetitiamque,
Ut vivunt noctis stellae atque aurora diei,
Fortiaque arma, animum vere Valachicum
et usque
Virtutem claram, famamque animumque
ferocem,
Hoc tibi percupio, dulcis Romania, vates.

Traian LĂZĂRESCU (Eminescu 1980: 31-33)

WHAT I WISH YOU, SWEET
ROMANIAN LAND

What I wish you, homeland, sweet
Romanian land,
Land of peerless glory and bold aspiration:
As your mightiest weapon strong and
active hands,
For your past, a future worthy of our nation!
Let the wine flow freely, let the goblet
sparkle
If such boons are cherished by your
children true;
For the cliff shines ever though the wave
may darkle,
Sweet Romanian homeland, this I wish to
you.

A great dream of vengeance, black as is
the grave,
And your broadsword reeking with the
blood of foes;
May, above the hydra, in the breezes wave
Your great dream of glory and triumphant
blows,
May tricoloured banners, far and wide
unfurled,
Tell of what may happen when our mighty
nation
Burns with sacred fire, tell to the whole
world –
This, o sweet Romania, is my dedication.

Sean tus parajes de amistad y calma
 Anhelado reina de felicidad
 Y la suave Venus, amorosa alma,
 A tu virgen seno baje con bondad.
 Su fulgor divino que le ciega a Marte,
 Atroz y brillante padre del terror,
 Abraze al mundo y le haga parte
 Del edén celeste y de su calor

Yo a ti brindo, dulce Rumanía,
 Madre cariñosa, novia de amor,
 Que tus hijos vivan sólo en armonía,
 Cual de noche estrellas y del día albor.
 ¡Vida larga, eterna, glorias, alegría,
 Armas invencibles, alto corazón,
 Sueño de bravura, fama, altanería,
 Dulce Rumanía, mi noble nación!

Valeriu GEORGIADI (Eminescu 1989: 16-17)

May, therefore, Love's angel, Peace's
 go-between,
 Smiling – never proudly – on mild Vesta's
 shrine,
 Dazzle Mars the warlike by his glorious
 sheen
 When his lamp is flying, lighting land and
 brine,
 On your virgin bosom may he still alight,
 May he taste the blessings of the heavenly
 dew,
 May you close embrace him, make him
 altars bright,
 Sweet Romanian homeland, this I wish to
 you.

What I wish you deeply, my Romanian
 land,
 Girt with a bride's halo, with a mother's
 love:
 May your sons live ever with ill-feelings
 banned,
 Like the gorgeous daybreak, like the stars
 above;
 Infinite existence, glory, exultation,
 The most trustful weapons, a Romanian
 heart,
 Deeds of greatest bravery, honour and
 elation –
 This is what I, dearest, wish you on my
 part!

Leon LEVIȚCHI (Eminescu 1999: 31-33)